

588

212/126 d - 1270

ACC. N:R M. 10342: 1-12. (inkl. 3 sid. tecken)

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Landskap: Småland

Upptecknat av: Mfr. Ljöberg

Härad: Västbo

Adress: Lanna

Socken: Kulltorps

Berättat av:

Uppteckningsår: 1947

Född år 1877 Lanna, Kulltorps

Stämteckning och täckning med tow o. björk-
väver. s. 1-12.

S 17-9

Luv F 57.

587

58

M. 10342 : 1.

Landskap: Småland. Upptecknat av: Alfr. Sjöberg,
Härad: Västbo. Adress: Lanna.
Socken: Kulltorp. Berättat av:
Uppteckningsår: 1947. Född år 1877 i Lanna, Kulltorp

Halmtak.

Här på orten, norra Västbo härad, har man icke brykat halm som taktäckningsmedel på boningshus, efter vad gamla personer berättat.

Det var endast på något enstaka ställe i skogsbygderna och på gränsen till Halland detta förekom. Även här så länge tillbaka att ej ens någon mycket gammal har något minne däraf. På boningshusen var det torv och björknäver som kom till användning. Det var därför endast på ladugårdar, hölador och redskphus som halmen användes till tak.

Påhus med timrade röstern, bestod underlaget av runda och avbarkade stänger, som fästades vid "spännbenen" med tränaglar och i riktning från gavel till gavel och med ett mellanrum av 10 à 12 tum. Dessa "spännen", som de här benämndes, bestodo av 4 eller 5 tums bilade furu- eller gransparrar, uppbyro takresningen, Gavelspännena fästades och inhögges i väggbandet. I röstet samman fogades de med tränaglar. De övriga spännena restes med ungefär 3 alnars avstånd från varandra. Om möjligt sökte man placera dessa över de sparrar som infogats uti väggbandet med ändamål att hålla dessa samman och som underlag för höskullen, eller som man här benämnde det "rännnet". Fanns ingen sådan sparre att tillgå, begagnade man sig av en s. k. "bockhund." (se teckning)

Ändarna av dessa spännen sköto ut från väggbandet ungefär 18 tum och utgjorde takskägget eller "hoyssen", som det här kallades. På undersidan av varje spänne gjorde man fast med tränaglar en 3 tums sparre i sned riktning från väggbandet som stöd för spännet. Stödet gjordes vid väggbandet på samma sätt. På dessa spännen fästades de förut omnämnda avbarkade stängerna, som utgjorde underlaget för halmen. Dessa stänger kallades här för "bjuret". Vid sådan takresning fanns inte någon kroppås eller som den här kallas "ryggås."

Ifyll endast ovanstående uppgifter!

M. 10342: 2.

Landskap: Småland Upptecknat av: Alfr. Sjöberg
Härad: Västbo Adress: Lanna
Socken: Kulltorp Berättat av:
Uppteckningsår: 1947 Född år 1877 i Lanna, Kulltorp

Sedan allt detta undanstökats, lades halmen undan, på för rättor och ⁷ närligen fria platser.

Taktäckningen.

Obundet tak förekom icke här.

Bundet tak, som underlag för sådana tak brukade man, som i föregående omnämmts, "bjuret", d. v. s. avbarkade slånor av fur eller gran 2 eller 2 1/2 tum tjocka och fästade vid spännena med tränaglar, förr i tiden, men numera med spik. Dessa lades ut från gavel till gavel med ett mellanrum av 12 tum. För arbetet på taket bestod arbetslaget av tre man.

Men var det ² *för* om större tak kunde man arbeta i två lag, med 6 man. Man gick ut efter hela taket med början vid ena gaveln. En man löste upp och breddade ut halmen. En annan jämnade ~~ut~~ ut den och ordnade den med täckerskan. (Se teckning) Och den tredje gjorde fast densamma vid bjuret med vidjor. Dessutom hade en man full sysselsättning med att bära upp halmen på taket och en annan med att på halmrepan frånskilja småhalm och gräs. Man lade första skiftet vid takskägget eller ^{und} *hofs*sen med en tjocklek av minst 8 tum. Och så fortsatte man det ena skiftet efter det ^{und} *tills* man nått takåsen.

Takstegen bestod av 2 gransparrar 3X4 tum. Den gjordes av gran därför att detta trä är lättare än furu varför den är bättre att transportera. I dessa stegben borrades i pinnar av samma träslag 18 tum långa och med ett mellanrum av 13 tum. Stegens längd var beroende av höjden på det hus den skulle användas för. Den var dock i de flesta fall 10 alnar.

Stegen tillverkades vanligen hemma på gården av ägaren själv. Men det fanns också s. k. "stegmakare". Den erkänt bästa sådan här på orten, var en gammal "siktakare", d. v. s. en som tillverkade mjölsiktar, vid namn Anders Lans, vilken gick ur tiden i början av 90-talet, i en ålder av 85 år.

Ifyll endast ovanstående uppgifter!

M. 10342:5.

Landskap: Småland Upptecknat av: Alfr. Sjöberg
Härad: Västbo Adress: Lanna
Socken: Kulltorp Berättat av:
Uppteckningsår: 1947 Född år 1877 i Lanna, Kulltorp

1890:
2

smäckra björk eller videkvistar. Dessa måste ligga i vatten minst en månad innan de kunde användas för att bli lämpliga för användning. Dessutom skulle de spetsas och om så behövdes klyvas. De tillverkades alltid på den gård de skulle användas. Det var vanligen någon äldre erfaren person som blev anförtrodd detta arbete. Med något bestämt avstånd mellan banden var man inte så noga med. Detta varierade mellan en och en halv och två alnar. Dock sökte man banden i ett lägg ungefär mitt emellan banden i omlaget nedanför. Det var täckmästaren själv som stod för bindningen medan medhjälparen pressade åt halmen så hårt som var möjligt. Början av nittio-talet lade man bort raften och började experimentera med att med sågagade ribbor spika fast halmen, men denna metod övergavs snart såsom mindre praktisk. I stället började man binda halmen med järntråd direkt om läkten, varvid man begagnade sig av en nål som på samma gång gjorde tjänst som skyttel. (se teckning) Den gick under namnet "taknål". Nu så att säga syddes taket i en fortlöpande söm och anses vara avsevärt bättre än den gamla metoden med vidjor. Den enda nackdelen var faran att tråden på något ställe skulle råka brista. Då risk förelåg att hela taket kunde rullas opp. Att binda med tjärade snören eller halm förekom inte här. Som skydd för halmen vid gavlarna brukades vindskivor av tumstjocka bräder, minst 8 tum breda och som spikades fast vid ändarna på läkten. För att halmen på ryggingen, som nockpartiet kallades här, ej skulle slitast bort vid storm och oväder, hade man s.k. "hängevävar", eller som man kallade dem här "hängevävar", vilka bestod av cirka 2 alnar långa, 3 eller 3 och ett halft tum tjocka ~~skinn~~ slånor av furu som hopsattes i kors med tränaglar ungefär 5 tum från lilländan och hängdes över halmen. (se teckning) Dessa hängen lades med ett mellanrum av 18-20 tum. De vid vindskivorna voro dubbelt så långa. Namnet hängevävar har nog sin upprinnelse till deras ändamål att fasthålla rygghalmen, och att de därför hängdes över takåsen. Takställningen ~~utan~~ ~~gavlarna~~ ~~var~~ ~~te~~ ~~re~~ ~~ns~~

Ifyll endast ovanstående uppgifter!

M. 10342:6.

Landskap: Småland Upptecknat av: Alfr. Sjöberg
Härad: Västbo Adress: Lanna
Socken: Kulltorp Berättat av:
Uppteckningsår: 1947 Född år 1877 i Lanna, Kulltorp

utanför gavlarna var cirka 12 tum. Täckkrakan bestod av en ungefär en och en halv aln lång, 7 eller 8 tum bred och 1 och ett halv tum tjock bräda av fur eller gran, och försedd med ett alnslångt skaft på översidan. På undersidan var den refflad på längden med 1/2 tum djupa och lika breda refflor. Pinnarna i ena kanten voro 2 tum långa och av rönn eller allra hälst av syrenträ, vilket är mycket segt och elastiskt.

I ena ändan var rakan försedd med en krok varför den kunde hängas upp. Den på min farfars gård använda var tillverkad på 1780-talet av farfars far och gick sedan i arv. Den är numera tyvärr tillsammans med en hel del andra antikviteter ute i förskingringen. Den kniv man använde sig av

täckningen var oftast en avhuggen lie, men man begagnade även s.k. "täljknivar", vilka tillverkades i orten. Det fanns en smed från Österkog i Kulltorp som var särskilt beryktad som präktig äggjärnesmed, vid namn A. Heyl. Hans knivar och yxor voro märkta med A och H inom rund ram. Han dog någon gång på 1870-talet. Ett par andra mycket berömda äggjärnesmeder voro Nils Sjöberg i Lanna som avled 1927. Hans stälster voro märkta med ett N och S hopflätade inom en oval ram. En annan var Anders Karlsson i Jonsbo som gick ur tiden 1913. Hans märke var ett A.K. utan ram. Denne senare smed var kanske mer bekant för sin tillverkning av ett borrh som kallas för "navare". Numera finnes ingen äggjärnesmed på orten och knappast någon annan smed heller förresten. De tak som täcktes med vidjor skar man ej de avputsades med räfsa och började vid ryggningen och fortsattes ned till hofsen. Det var huvudsakligen spillhalm man på detta sätt ränsade taket. Var taket bundet med järntråd måste det skäras och denna börjades alltid från höger sida. Vid skärningen föres kniven också från höger och snett mot den bräda täckmästaren skär emot. Under detta arbete hölls alltid tummen närmast knivbladet. Beskärningen går alltid från ryggningen och neråt, varvid täckbommen sänkes i samma riktning, i den mån arbetet fortskrider. Detta kallar man här för helt enkelt att "skära tak".

ifyll endast ovanstående uppgifter!

M. 10342:7

Landskap: Småland Upptecknat av: Alfr. Sjöberg

Härad: Västbo Adress: Lanna

Socken: Kulltorp Berättat av:

Uppteckningsår: 1947 Född år 1877 i Lanna, Kulltorp

Sedan skärningen klarats, rengjordes taket på samma sätt som förut omtalats vid vidjetäckning. Takskägget eller hofsen jämnskars med en bredblödigt täljkniv, och tillverkad av någon av de förut omtalade smederna. Man skar detta efter ett snöre. Något annat material för att skydda ryggningen än halm (småhalm och så kallad snärjehalm d.v.s. ~~så~~ sådan som vrakats vid täckningen.) förekom inte här. Det är först på senare tider man börjat sko taket genom att lägga ny halm utanpå den gamla. Det allra nyaste är att lägga tegel eller eternit utanpå. ~~Detta~~ Detta senare har slagit mycket väl ut, mossan på taket ansågs göra detta biståndigare och dessutom var det en allmän åsikt den skyddade för blixtnedslag. Hur denna tro uppkommit har varit omöjligt få någon kännedom om. Om ett halmtak lades väl och med omsorg, skulle det göra tjänst i åtminstone 25 eller 30 år. Det som mest skadade taket var väl storm och allra mest virvelvindar. Till halmtakets fördelar hörde att det mer skyddade mot yrsnö än annan takbetäckning, men en nackdel var att det var så svårt att laga, om det råkat bli bristfälligt. Men vad hållbarheten beträffar anse många att spåntaken äro förmer. Men ännu i dag förekommer här halmtak på ladugårdar. Halm som taktäckningsmedel på ladugårdar har här varit brukligt sedan urminnes tider. Spåntaken började först komma i bruk under senare hälften av 1800-talet. Vad som till stor del var orsaken till att man tog till spån, var nog den att lämplig takhalm ej kunde uppbringas. Man förklarar detta förhållande som en följd av de under denna tidsperiod ofta inträffade missväxtår. Men om denna förklaring är riktig har ej kunnat kontrollerats. På 1890-talet och ända till början av 1900-talets blev en renässansperiod för halm som täckningsmedel. Varefter man i stort sett övergav halmen igen och tog till tegel och eternit. För 50 år sedan voro halmtaken mycket vanliga, även för 20 år sedan voro ganska många tak täckta med halm, men sedan 10 år äro de mycket sällsynta. Den egentliga orsaken till deras

Ifyll endast ovanstående uppgifter!

M. 10342:8.
Landskap: Småland Upptecknat av: Alfr. Sjöberg
Härad: Västbo Adress: Lanna
Socken: Kulltorp Berättat av:
Uppteckningsår: 1947 Född år 1877 i Lanna, Kulltorp

försvinnande är nog bristen på lämplig halm. Detta åter orsakas av att man mekaniserat tröskningen. Slagan är bortlagd. Tröskningen sker med maskin som mera snarjer halmen och knäcker den och således gör den olämplig till tak. Priset på råghalm är nu 2 till 3 öre pr kg. medan priset förr kunde gå upp ända till 12 öre kg. för halm avsedd för tak. Fast nu är mycket god tillgång på halm, men föga lämplig för täckning.

Taktäckaren avlönades med daglön d.v.s. han fick betalning efter en viss summa pr dag. På slutet av 1890-talet betalades för ett sådant dagsarbete 1 kr. 50 öre och någon gång 2kr.50 öre, vilket ansågs vara bra betalt. Det var endast mästaren själv som kunde betinga sig en sådan avlöning. Medhjälparna fingo nöja sig med en femtiöring mindre. Det förstås att maten erhöles på stället och ingick i denna avlöning. Sedan steg daglöningen längre fram i tiden till 3 kr. och 50 öre ja ända till 5 kr. Timpenning förekom sällan, däremot var ackord mycket vanligt.

Något taktäckareskrå eller yrkessammanslutning var okänd här.

Måltiderna voro, sedan kaffet kommit i allmänt bruk, var det kaffe med dopp innan arbetet började. Så frukost vid 8-9 tiden. Kl. 11 drack man "elvatåren," och där man använde spritvaror fick de en s.k. "gök," det var kaffe blandat med brännvin. Kl. 1 middag och en timmas rast. Kl. 5 e. m. åter kaffe med dopp och vid arbetets slut för dagen, vanligen kl. 9, kvällsmåltiden, som vanligen bestod av gröt förutom smörgåsbord. Det skulle vara stark och kraftig mat med många fläsk och kötträtter och en gång om dagen pannkaka eller hellst ostkaka. Kvinnorna deltog icke i detta arbete, de hade nog av matbestyren, man blev mycket matfrisk när man var sysselsatt med taktäckning. Det är blott få gånger jag varit med vid taktäckning och då som medhjälpare, men i alla fall råkat falla ned från taket dock utan att bli skadad. Det var en ställningsbom som brast medan täckmästaren och jag uppehöllo oss på densamma. Vi tog jord med fötterna först, omfamnande varandra och utan att ens falla omkull.

Ifyll endast ovanstående uppgifter!

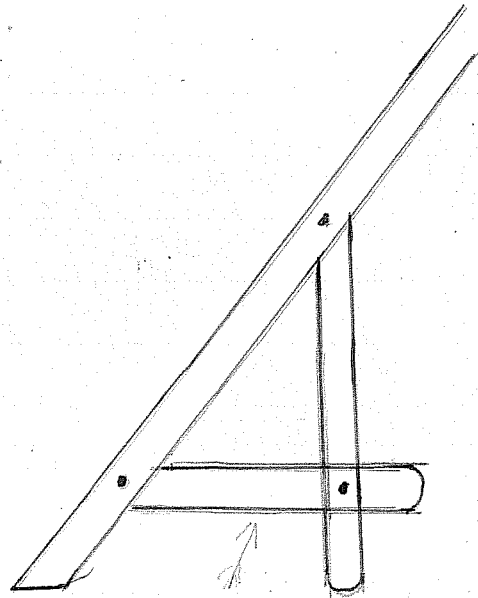
M. 10342:9.

Landskap: Småland Upptecknat av: Alfr. Sjöberg
Härad: Västbo Adress: Lanna
Socken: Kulltorp Berättat av:
Uppteckningsår: 1947 Född år 1877 i Lanna, Kulltorp

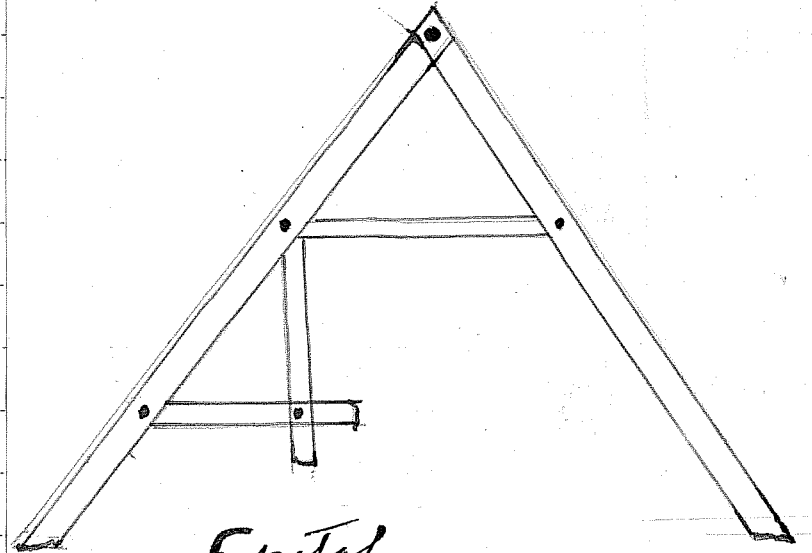
Det var lyckligtvis ej stor höjd vi föll från, men tillräcklig att få
men av det. Min farfar som var byggmästare och som därför också var en
smula hemma konsten att täcka tak, råkade ennvgång vid sådant arbete
ramla utför ett tak och bröt ett ben som gjorde honom rätt lång säng-
liggande. Självt har jag icke varit täckare, men varit behjälplig vid
sådant arbete tillfälligtvis några gånger, men det är nu närmare 30 år
sedan jag sist var med om sådant. Hareannars mest haft anställning vid
industriella företag. Har även sysslat med tidningsskriveri o.d. men
mest på lediga stunder. Min hobby har varit och är fortfarande fornforsk-
ning. Har samlat på alla gamla sagor, sägner historier det varit mig
möjligt. Letat efter fornlämningar och minnesmärken. Utfrågat gamla
gubbar och kärringar om allt de haft reda på, läst en massa gamla böcker
o.d. Håller nu på, att så snart vi bli kvitt snön, kartlägga gamla vägar
som äro försvunna. Fast det är först de senaste tio åren jag varit i
tillfälle ägna mig åt denna min hobby. Är nu vid 69 års ålder.

Min farfar var förutom en duktig byggmästare även skicklig som tak-
täckare, en anna sådan var den förut omtalade stegamakaren Anders Lane.
Han var den förste jag såg täcka med vidjor och det var i min tidigaste
barndom, men minnet därav står ännu klart i mitt minne. Några andra tak-
täckare här på orten har jag ej kunnat uppspåra.

Ifyll endast ovanstående uppgifter!

S. 12. "Borghund"

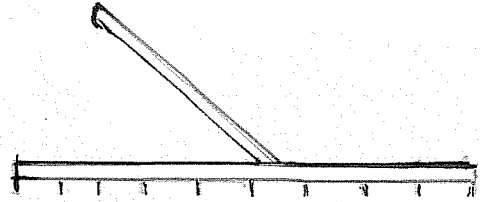

Fanistol.
Sedd från gamla.

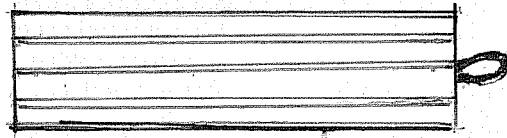
Hand-drawn technical drawing of a wooden roof truss structure, showing a gable end with a vertical post and horizontal beams. The drawing is enclosed in a rectangular frame.

Below the drawing is a series of horizontal dashed lines for notes.

Farknare.

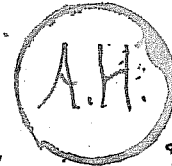
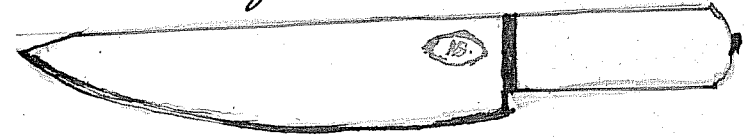

Sett från öden.

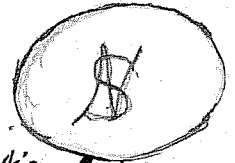

Sett från undersidan.

Fältsnir.

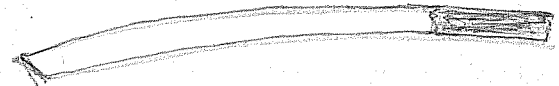

A. Högstads snir.
Högst

Mrs. Sjöbergs
snir.

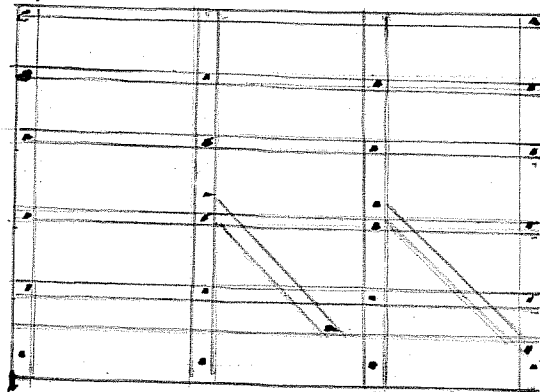
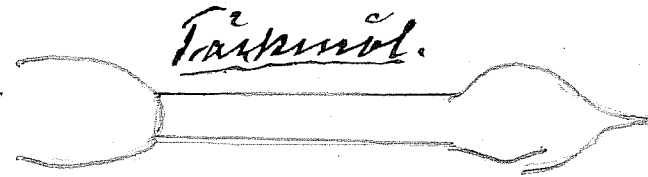
Litnir.

A.K.
Anders Karlssons snir.

ACC. N:R M. 10342:12.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Samira Jordij för Franskning. Sald från ovan.